

<https://doi.org/10.18778/0208-6050.7.13>

Stefan Banasiak

DROGA DO JEDNOŚCI RUCHU ROBOTNICZEGO
(1945—1948)

Walka pokoleń działaczy robotniczych uwieńczona została w końcu II wojny światowej utworzeniem na ziemi polskiej władzy składającej się z rzeczywistych przedstawicieli ludu pracującego. Polska Ludowa kształtowała się w wyniku rewolucyjnego współdziałania następujących sił politycznych: Polskiej Partii Robotniczej, rewolucyjnego nurtu PPS, radykalnej części ruchu ludowego oraz partii skupiającej postępowe i demokratyczne środowiska inteligentkie i drobno-mieszczańskie. Władza ludowa w okresie PKWN (21 VII—31 XII 1944 r.) i Rządu Tymczasowego (1 I—27 VI 1945 r.) opierała się o polityczny system czterech partii: PPR, PPS, SL i SD. Partie te reprezentowane w KRN, PKWN, radach narodowych, terenowej administracji państwowej i gospodarczej rozpoczęły realizację gruntownych reform politycznych, gospodarczych i społecznych. Na terenach wyzwolonych przejęty został przemysł pod administrację państwową (formalna nacjonalizacja nastąpiła na mocy ustawy KRN z 3 I 1946 r.), przeprowadzono reformę rolną, rozbudowano Ludowe Wojsko Polskie, zdemokratyzowano oświatę i kulturę. Zapoczątkowano o doniosłym znaczeniu historycznym uzgodnienia międzynarodowe w sprawie ostatecznego obszaru państwa polskiego i skupienia Polaków na obszarze Polski.

W tym układzie politycznym czołowa i kierownicza rola przypadła partiom robotniczym. Wynikało to z programu politycznego i gospodarczo-społecznego akceptowanego przez przeważającą część narodu oraz z możliwości praktycznego działania w procesie tworzenia i umacniania władzy ludowej i przebudowy gospodarczo-społecznej Polski.

PPR opierająca się na bogatych tradycjach swych poprzedniczek SDKPiL i KPP, posiadająca piękną kartę w walce z okupantem skupiała w swych szeregach całość ruchu komunistycznego. Odrodzona PPS tuż po wyzwoleniu w 1944 r. bazowała na rewolucyjnej części RPPS przy

istnieniu prawicowych nurtów socjalistycznych — prawicy RPPS, która nazwała się sama PPS-Lewicą oraz PPS-WRN, będącej od końca listopada 1944 r. czołową partią w rządzie emigracyjnym. W miarę postępów radykalizacji społeczeństwa polskiego następowało przewartościowanie postaw poszczególnych działaczy centrowych i prawicowych nurtów socjalistycznych. Odrodzona PPS rozszerzyła więc swe wpływy kosztem ugrupowań opozycyjnych, ale sama była narażona na przenikanie w jej szeregi oraz oddziaływanie ideowe i polityczne prawicy socjalistycznej. Łącznie obie partie robotnicze, PPR i PPS, stanowiły główny trzon polityczny władzy ludowej. Od ścisłego współdziałania tych partii zależał kierunek rozwoju kraju, jego ustroj, kształt gospodarki, przezwyciężenie trudności gospodarczych itd.¹

Ruch ludowy w okresie powstawania władzy ludowej był rozbity na lewicę współdziałającą z rewolucyjnym ruchem robotniczym i prawicę orientującą się na siły polityczne skupione wokół osoby premiera rządu emigracyjnego. W środowiskach stanowiących polityczny obszar działania SD nurt prawicowy reprezentowało Stronnictwo Pracy wchodzące w skład rządu emigracyjnego.

W połowie 1945 r. system partyjny władzy ludowej został rozszerzony celem zapewnienia pełnej reprezentacji społecznej we władzach Polski, a przede wszystkim w wyniku międzynarodowych uzgodnień zasad uznania dyplomatycznego Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej².

Latem 1945 r. ukształtował się w Polsce specyficzny układ partyjny, składający się z dwóch partii robotniczych — PPR i PPS, dwóch partii ludowych — SL i PSL oraz dwóch partii działających w środowiskach inteligencko-drobnomieszczańskich (SD i SP). W każdym tym zestawie stosunkowo łatwo jest umiejscowić jedną partię po stronie lewej, a drugą po prawej. W warunkach w jakich Polska znalazła się po II wojnie światowej, zarówno wewnętrznych, jak i międzynarodowych, nie było podstaw do eksperymentowania z różnymi wariantami programowymi. Odbudowa i rozwój Polski wymagały realizowania programu optymalnego w danej sytuacji historycznej. Rodzi się więc pytanie czy taki układ partyjny był potrzebny i czy miał szanse trwałego istnienia? Proces dziejowy wykazał, że nastąpiło zjednoczenie ruchu robotniczego, w specyficznych warunkach po wyborczej porażce w styczniu 1947 r. i wewnętrznym rozkładzie PSL nastąpiło zjednoczenie ruchu

¹ Okresowi temu poświęcona jest bogata literatura. W sposób syntetyczny omawia te zagadnienia W. Góra, *Polska Rzeczpospolita Ludowa. 1944—1974*, Warszawa 1974, s. 51—65, 84—99 i 104—123.

² Szerzej o tym pisze W. T. Kowalski, *Walka dyplomatyczna o miejsce Polski w Europie. 1939—1945*, Warszawa 1967, s. 603—604.

ludowego w 1949 r., a po rozwiązaniu się w 1950 r. SP i przyjęciu części jego członków do SD nastąpił akt zespolenia tych nurtów partyjnych.

Rozwój systemu partyjnego w Polsce wykazuje umacnianie się sił lewicowych stojących na gruncie budownictwa socjalistycznego, izolowanie i eliminowanie sił prawicowych, a w ostateczności likwidację dualistycznego układu partyjnego na drodze zjednoczenia.

Potrzebę i konieczność zjednoczenia polskiego ruchu robotniczego potwierdza także analiza międzynarodowego ruchu robotniczego. W grupie państw, w których po II wojnie światowej władza przeszła w ręce mas pracujących (Czechosłowacja, Polska, Rumunia, Węgry, radziecka strefa okupacyjna Niemiec) dokonano zjednoczenia partii robotniczych³. Nasuwa się z tego wniosek, że państwo burżuazyjne hamuje lub uniemożliwia jednoczenie się ruchu robotniczego, a po przejęciu władzy przez masy pracujące w warunkach hegemonistycznej roli klasy robotniczej proces jednoczenia zostaje ułatwiony i przyspieszony. Z powyższych wywodów nasuwa się teza, że zjednoczenie ruchu robotniczego wynikało z ogólnych praw rozwoju społecznego. Mogło ono nastąpić tylko na gruncie marksizmu-leninizmu i w praktycznym działaniu na rzecz budownictwa socjalistycznego. Alternatywa ewolucji w kierunku ustroju burżuazyjnego była nie do przyjęcia dla klasy robotniczej, a rozwiązania pośrednie mogły trwać tylko przejściowo, w określonym czasie.

Tak jak we wszystkich procesach społecznych, na akt jednoczenia ruchu robotniczego w Polsce wywierały wpływ czynniki subiektywne, określające moment zjednoczenia, szczegółowe zadania i ich teoretyczne uzasadnienie, zakres wpływu na zjednoczoną partię członków obu jednoczących się partii, a także sposób podtrzymywania więzi pomiędzy doświadczeniem dziejowym a współczesnością.

Po tych ogólnych wywodach spójrzmy więc na drogę do zjednoczenia łódzkich organizacji PPR i PPS. Po wyzwoleniu, w warunkach niepodległości i nowej pozycji sił współzrządzających szeregi obu partii burzliwie się rozrastały. W marcu 1945 r. PPR posiadała 7,1 tys., a PPS — 6,1 tys. członków. W końcu tegoż roku PPR liczyła 8,8 tys., a PPS — 12,9 tys. członków. W okresie referendum, a więc w połowie 1946 r., szeregi obu organizacji partyjnych zrównały się na poziomie 15 tys. członków. W wyniku dalszego szybkiego wzrostu szeregów w okresie pomiędzy referendum a wyborami do Sejmu PPR posiada 25 tys., a PPS

³ N. Kołomejczyk, *Partie komunistyczne krajów Europy środkowej i południowo-wschodniej w rewolucjach ludowo-demokratycznych*, [w:] *Międzynarodowy ruch robotniczy. Lata 1945—1975*, t. 2, Warszawa 1976, s. 214—216.

— 20,5 tys. członków⁴. W organizacjach PPR i PPS bardzo duży był udział członków o bardzo krótkim stażu partyjnym. Zapoznawali się oni już w konkretnych kołach z tradycją swych partii, a mogli uzyskać tylko informacje skrócone, uproszczone, przekazywane subiektywnie i na ogół wymagające merytorycznej weryfikacji. Zasady marksizmu-leninizmu znali bardzo powierzchownie z dwu istotnych przyczyn: braku odpowiednich materiałów publikowanych, zarówno prac klasyków, jak też opracowań, a także braku czasu w warunkach piętrzących się zadań bieżących. Istniał jednak głęboki głód wiedzy o sprawach ogólnych, ideologii marksistowskiej, budownictwie socjalistycznym i życiu partyjnym. Na zebraniach szkoleniowych dyskusje były bardzo zaangażowane, rozwijały się spontanicznie i trwały na ogół długo.

W dziedzinie upowszechniania marksizmu-leninizmu Łódź tuż po wojnie znajdowała się w korzystnej sytuacji, gdyż na jej terenie znajdowała się Centralna Szkoła PPR oraz liczne placówki resortowe (Obrońcy Narodowej, Bezpieczeństwa Publicznego i wiele innych), które zajmowały się problematyką ideologiczną. Stosunkowo więc łatwo było w Łodzi o interesujących prelegentów.

Obie partie robotnicze w Łodzi, podobnie zresztą jak w całej Polsce, stały na gruncie budowy ustroju socjalistycznego uznając, że nowy ustroj nie może być wprowadzony jednorazowym aktem, lecz wymaga urzeczywistnienia w dłuższym procesie stanowiącym okres przejściowy między kapitalizmem a socjalizmem. Do najważniejszych zadań, jakie stały przed organizacjami PPR i PPS należały:

1) umacnianie władzy ludowej — w mieście, na terenach odzyskanych, w tym obowiązki patronackie wobec Gdańska, delegowanie swego aktywu do dyspozycji różnych organów państwowych, do szkół, na kursy itd.

2) przeciwstawianie się siłom pravicowym i reakcyjnym — zbrojnemu podziemiu, PSL, dywersji ideologicznej, wrogiej propagandzie,

3) demokratyzacja zarządzania — kontrola funkcjonowania admini-

⁴ Z. Pietrzak, *Rozwój organizacyjny Polskiej Partii Robotniczej w Łodzi w pierwszych tygodniach po wyzwoleniu (19 I — 19 II 1945 r.)*, „Rocznik Łódzki” 1973, t. XVII (XIX), s. 219—232; tenże, *Rozwój organizacyjny PPR w Łodzi na tle sytuacji społeczno-ekonomicznej miasta (19 II — 31 VII 1945 r.)*, „Rocznik Łódzki” 1974, t. XIX (XXII), s. 248. W. Stefaniuk, *Niektóre problemy budowy i działalności odrodzonej PPS w Łodzi (styczeń — marzec 1945 r.)*, „Rocznik Łódzki” 1975, t. XX (XXIII), s. 49—66; B. Syzdek, *Łódzka organizacja PPS wobec problemu walki o utrwalenie władzy ludowej (styczeń 1945 — styczeń 1947)*, „Rocznik Łódzki” 1965, t. X (XIII), s. 73—79; Archiwum Komitetu Łódzkiego PZPR (dalej: AKŁ) w Łodzi, KŁ PPR, sygn. 1(V)2, 1(VI)3, 1(I)3.

stracji państwowej, fabrycznej, spółdzielczości, rozwój i umacnianie roli związków zawodowych oraz innych organizacji społecznych,

4) troska o poprawę warunków bytowych mas pracujących —aprowizacja, sprawiedliwy rozdział zasobów mieszkalnych, remonty mieszkań, organizacja wypoczynku,

5) rozwój przemysłu — przejęcie przemysłu, przeciwstawianie się tendencjom reprzywatyzacyjnym, uruchamianie maszyn, zapewnianie surowców, części zamiennych i energii, szkolenie załóg, podnoszenie wydajności pracy, inicjowanie współzawodnictwa, rozwijanie ruchu racjonalizatorskiego, popieranie wielowarsztatowości, przeciwstawianie się próbom dezorganizacji procesu produkcyjnego,

6) rozwijanie oraz upowszechnianie oświaty i kultury,

7) udział w masowych akcjach politycznych i społecznych — umacnianie sojuszu robotniczo-chłopskiego, prowadzenie prac wyjaśniających i propagandowo-agitacyjnych przed referendum i wyborami do Sejmu.

Współdziałanie członków i władz obu partii było dobre, w szczególności współpraca układała się pomyślnie na terenie zakładów przemysłowych oraz w licznych akcjach masowych. Szereg utrudnień wynikał z niejednorodnej struktury organizacyjnej. Do połowy 1946 r. PPR w Łodzi miała Komitet Miejski, nazywany w języku potocznym komitetem łódzkim. Podlegał on Komitetowi Wojewódzkiemu. Od tej daty łódzka organizacja PPR posiadała uprawnienia organizacji wojewódzkiej. W obrębie miasta działały komitety dzielnicowe, których zasięg nie pokrywał się z podziałem administracyjnym. Najniższe ogniwa partyjne posiadały strukturę zakładową, a więc działały przy fabrykach, urzędach i instytucjach. Członkowie PPR z zakładów pracy, w których ze względu na zbyt małą liczbę członków oraz członkowie nie pracujący zawodowo (emeryci, inwalidzi, gospodynie domowe itp.) należeli do nielicznych kół terenowych⁵.

PPS posiadała wspólny dla Łodzi i województwa Wojewódzki Komitet, któremu na terenie województwa podlegały organizacje powiatowe, a z terenu Łodzi organizacje dzielnicowe. Dzielnice PPS dzieliły się na dwie grupy: dzielnice terenowe (różniące się od dzielnic administracyjnych i od dzielnic peperowskich) oraz dzielnice środowiskowe (elektrownia, tramwaje, PKP, Zarząd m. Łodzi, spółdzielczość). Bezpośrednio po wyzwoleniu niektóre koła PPS pokrywały się z zasięgiem terytorialnym dzielnic lub na obszarze dzielnicy było tylko kilka kół terytorialnych. W miarę wzrostu liczby członków, głównie na terenie fabryk zaczęły powstawać też koła zakładowe⁶.

⁵ AKŁ PZPR, KŁ PPR, sygn. 1(VI)3.

⁶ „Kurier Popularny” 10 IV 1946, nr 10.

W czerwcu 1948 r. PPS odstąpiła od swej tradycyjnej struktury organizacyjnej i przyjęła leninowską zasadę organizacji, a więc organizację kół wg miejsc pracy członków PPR. Ten system organizacji nazywany też bywa strukturą produkcyjną. Zachowane zostały dzielnice terytorialne, a likwidacji uległy dzielnice środowiskowe. W fabrykach powstały komitety zakładowe dzielące się na koła skupiające do 50 członków. Najniższym ogniwem organizacyjnym były dziesiątki wchodzące w skład kół⁷.

PPR i PPS różniły się znacznie stopniem zdyscyplinowania swych szeregów. PPR nawiązując do swych doświadczeń konspiracyjnych z okresu okupacji hitlerowskiej oraz SDKPiL i KPP opierała się na silnej dyscyplinie wewnętrznej. Jej członkowie otrzymywali konkretne polecenia partyjne. Kierowani byli do miejscowości i na stanowiska uznane przez partię za ważne, nawet w sytuacjach, gdy interes partyjny nie pokrywał się z interesem osobistym. W ten sposób liczne rzesze członków PPR skierowane zostały do szkół wojskowych, do urzędów bezpieczeństwa publicznego, MO, ORMÓ, na tereny odzyskane, bądź na konkretne stanowiska w dotychczasowym miejscu pracy czy też zamieszkania. Członkowie PPR odpowiedzialni byli za sytuację polityczną, społeczną i gospodarczą w miejscu swej pracy. Organizacje partyjne z należytym wyprzedzeniem i konkretnym planem działania przystępowały do realizacji zleconych im lub samorzutnie podjętych zadań.

Ofiarność i aktywność członków PPS była duża. Opierając się jednak na innym doświadczeniu i tradycji w niewielkim zakresie stosowano w PPS indywidualne polecenia. Organizacje PPS do akcji masowych włączały się na ogół później niż organizacje PPR.

Przy istnieniu ogólnej zgodności w podstawowych założeniach ideologicznych i zaangażowaniu na rzecz budownictwa socjalistycznego występowały między PPR i PPS różnice w interpretowaniu szeregu istotnych pojęć, jak: demokracja, dyktatura proletariatu, nacjonalizacja przemysłu, spółdzielczość i in. Obie partie negatywnie oceniały działalność PSL, ale ujawniały się w niektórych okresach różnice w sprawie taktyki walki z prawym skrzydłem ruchu ludowego. Na tym tle doszło też do pogorszenia stosunków między łódzką PPR i PPS we wrześniu 1946 r.⁸

Dojrzewanie warunków do zjednoczenia ruchu robotniczego wymagało z jednej strony zacieśnienia współdziałania, z drugiej likwidowa-

⁷ AKŁ PZPR, WK PPS, sygn. 22(VII)23.

⁸ „Głos Robotniczy” 8 IX 1946, nr 248 oraz „Kurier Popularny” 15 IX 1946, nr 254. Por. też Z. Kozik, *Droga do jedności ruchu robotniczego w Polsce*, Warszawa 1978, s. 14—17.

nia różnic między obu partiami. Jak stwierdziła Rada Naczelna PPS w swej uchwale z czerwca 1947 r. „Droga PPS wiedzie tylko na lewo. Wróg jest tylko na prawo”⁹. Maksyma ta w miarę upływu czasu coraz pełniej była realizowana.

Zjednoczenie polskiego ruchu robotniczego zostało zapowiedziane w *Umowie o jedności działania i współpracy między PPR i PPS z 28 listopada 1946 r.* Był to okres intensywnych prac politycznych poprzedzających wybory do Sejmu. W Umowie tej stwierdzono: „Obie partie zmierzają poprzez coraz ściślejszą współpracę i ideowe zbliżenie do osiągnięcia pełnej jedności organicznej partii robotniczych”¹⁰. Sprawa zjednoczenia została zapowiedziana w sposób tylko ogólnie sformułowany, natomiast szczegółowo sprecyzowano zasady jedności działania i współpracy. W ten sposób wytyczona została droga wiodąca w kierunku zjednoczenia.

Umowa stwierdzała więc dalej: „Obie partie wychowywać będą swych członków w duchu jedności klasy robotniczej i uświadamiać ich o doniosłej roli jednolitego frontu, podstawowej gwarancji utrwalenia zwycięstwa mas pracujących i demokracji.

Stojąc na gruncie dotychczasowego dorobku i doświadczeń w budowaniu podstaw demokracji ludowej, obie partie zwalczać będą w swych szeregach wszelkie próby powrotu do przewyżczonych już koncepcji politycznych, sprzecznych z zasadami jednolitego frontu.

Obie partie wysuwają na czoło swych zadań politycznych usunięcie głównych przeszkód w budowaniu jednolitego frontu, podejmą bezkompromisową walkę z wpływami antysowieckiej i reakcyjnej WRN-owskiej ideologii, z przejawami sekciarstwa, szkodnictwa i niezrozumienia zasad jednolitego frontu.

Obie partie walczyć będą wszystkimi środkami, aż do usuwania z partii tych, którzy działać będą na szkodę jednolitego frontu klasy robotniczej i utrudniać współpracę obydwu partii¹¹.

W celu realizacji współpracy centralne kierownictwa obu partii zaleciły wszystkim swym organizacjom odbywanie wspólnych zebrań, posiedzeń, i konferencji aktywów partyjnych, dyskusje ideowe, a także organizowanie wspólnych wystąpień i imprez o charakterze politycznym i kulturalnym. Uznano, iż istnieje konieczność zacieśnienia współpracy i ideowego zbliżenia pomiędzy ZWM i OM TUR.

Po sukcesie wyborczym w styczniu 1947 r. umocnił się autorytet polityczny i wzrosła popularność partii robotniczych. Tylko w pierw-

⁹ „Przegląd Socjalistyczny” 1947, nr 7—8, *Uchwała Rady Naczelnej PPS.*

¹⁰ *W dziesiątą rocznicę powstania Polskiej Partii Robotniczej. Materiały i dokumenty*, Warszawa 1952, s. 497.

¹¹ Tamże, s. 495—496.

szej połowie 1947 r. szeregi PPR wzrosły o 50%, z 25 tys. do 37,8 tys. członków¹². W PPR nadal znaczną część stanowiły osoby o bardzo krótkim stażu partyjnym, z czym wiązał się w licznych przypadkach niski poziom uświadomienia politycznego. Ludziom tym przychodziło pełnić obowiązki partyjne w warunkach piętrzących się trudności gospodarczych. Proces upartyjnienia społeczeństwa wykazywał pewne nieprawidłowości, gdyż nadal zbyt mało było pracowników umysłowych, a w szczególności kadry technicznej i nauczycieli. Zbyt niski był także udział kobiet.

Także imponujący był w pierwszej połowie 1947 r. wzrost szeregów PPS. Liczba członków wzrosła z 20,5 tys. do 33,6 tys., czyli o 60,8%¹³.

W drugiej połowie 1947 r. obie partie zahamowały przyjmowanie nowych członków, skupiając główną uwagę na poprawie jakości i ujednoczeniu kryteriów stawianych wobec członków obu partii. Porządkowano dokumentację skreślając z rejestrów formalnych członków, wydalano z szeregów osoby obce ideowo oraz zdemoralizowane.

PPR porządkowanie swych szeregów i ocenę członków połączyła z wymianą legitymacji członkowskich. W grudniu 1947 r. z ewidencji łódzkiej PPR skreślono 7,5 tys. członków, czyli 19,5% ogółu członków wykazywanych w listopadzie. Ogólna liczba członków PPR obniżyła się do 31,2 tys.¹⁴

Szeregi PPS w drugim półroczu 1947 r. wykazały tendencje stabilizacyjne. Wzrosły one o 6,2%, osiągając w końcu roku liczbę 35,9 tys. członków. Zapoczątkowane w tym czasie prace nad podniesieniem poziomu ideowo-politycznego członków, nawet kosztem ilości, zostały sfinalizowane w pierwszej połowie 1948 r. W wyniku przeprowadzonej weryfikacji skreślono 13,8 tys. członków, tj. 38,4%.

W wyniku dokonanych wyborów nowych władz wojewódzkich PPS w styczniu 1948 r. nastąpiły pierwsze zmiany personalne. Przewodniczącym Wojewódzkiego Komitetu został Stanisław Duniak, a I sekretarzem WK Wincenty Stawiński.

Dalsze istotne zmiany w wojewódzkiej instancji PPS przeprowadzono w kwietniu. Odwołano wtedy 24 członków Rady Wojewódzkiej PPS oraz 6 członków Wojewódzkiego Komitetu, uznanych za zwolenników prawicowego nurtu PPS oraz za niechęć do zjednoczenia ruchu robotniczego. Wśród usuniętych działaczy znalazł się też były I sekretarz WK PPS, Henryk Wachowicz¹⁵.

¹² AKŁ PZPR, KŁ PPR, sygn. 1(VI)1 oraz 1(I)3.

¹³ AKŁ PZPR, WK PPS, sygn. 22(VII)23.

¹⁴ AKŁ PZPR, KŁ PPR, sygn. 1(I)3.

¹⁵ AKŁ PZPR, WK PPS, sygn. 22(VII)23 oraz KŁ PPR, sygn. 1(I)1 i 1(VI)1.

Weryfikacja szeregów partii robotniczych oraz zmiany personalne we władzach PPS były poważnym krokiem ku zjednoczeniu, które wg pierwotnych uzgodnień miało nastąpić we wrześniu 1948 r. Ogłoszona przez obie partie zbiórka składek na dom zjednoczonej partii wykazała pośrednio, iż członkowie obu partii opowiadają się za zjednoczeniem. Na terenie Łodzi składki na ten cel zadeklarowało przeszło 25 tys. członków PPR i 15 tys. członków PPS¹⁶.

Powołana przez władze centralne obu partii komisja miała opracować deklarację ideowo-programową, w której znalazłaby się ocena spuścizny polskiego ruchu robotniczego. Podczas dyskusji wokół tych spraw na posiedzeniu KC PPR ujawniły się istotne rozbieżności w kierownictwie PPR. Obrady plenum lipcowego i sierpniowo-wrześniowego KC PPR doprowadziły do sformowania tezy o odchyleniu prawicowo-nacjonalistycznym. Sekretarzem generalnym KC PPR został Bolesław Bierut. W kilka dni później w dn. 11 września 1948 r. podczas obrad plenum KŁ PPR zwolniono z funkcji Ignacego Logę-Sowińskiego, a I sekretarzem KŁ PPR wybrano Władysława Dworakowskiego. Z funkcji sekretarzy kół PPR zwolniono 23 osoby, w tym 8 wykluczono z szeregów partyjnych. Odwołano także 29 członków egzekutyw kół, z których 8 wykluczono z PPR.

Przed ruchem robotniczym postawione zostały bardzo istotne problemy budownictwa socjalistycznego, jak tempo przeobrażeń, industrializacja, kolektywizacja rolnictwa, upowszechnienie oświaty i kultury, zasady internacjonalizmu, czujność wobec knoń imperialistycznych i in. Dyskusje w tych sprawach prowadzone były w dużym pośpiechu, w atmosferze nietolerancji, dogmatyzmu i sekciarstwa oraz szeregu uproszczeń i jednostronności. Objęto nimi całokształt życia politycznego i społecznego, zmiany personalne objęły także PPS, związki zawodowe, administrację gospodarczą i miejską.

Powstały klimat polityczny sprzyjał ujawnieniu niedbalstwa, bezduszności, nieudolności, braku troski o sprawy ludzi pracy i o dobro społecznej gospodarki. Rozbite zostały kliki żyjące dotychczas w przeświadczeniu o swej nietykalności i nieograniczonych możliwościach. W tym zakresie był to proces twórczy, odradzający wiarę w siłę partii rewolucyjnej i demokrację socjalistyczną.

Po raz drugi przeprowadzono weryfikację szeregów PPR. Usunięto z partii 750 osób za obcość klasową i ideologiczną oraz naruszanie norm etycznych. Wśród usuniętych z PPR najwyższy wskaźnik procentowy przypadł na kupców, i rzemieślników, a w dalszej kolejności pracowników umysłowych, najniższy natomiast na robotników.

¹⁶ „Głos Robotniczy” 2 VI 1948, nr 150; tamże, 4 VI 1948, nr 152.

Także po raz drugi organizacje PPS zweryfikowały swe szeregi. Jesienią 1948 r. ogółem pozbawiono członkostwa PPS na terenie Łodzi 1969 osób, z tego pod zarzutem prawicowości, dywersji i szkodnictwa politycznego 1387 osób¹⁷.

W porównaniu ze statystyką ogólnopolską rozmiar wydażeń jesienią 1948 r. z PPR i PPS na terenie Łodzi był o prawie jedną trzecią niższy. Jakkolwiek większość decyzji o pozbawieniu praw członkowskich PPR lub PPS była słuszna, to w niektórych przypadkach doszło do krzywdzących ocen i zbyt ostrych sankcji. Niektóre niesłuszne decyzje zostały uchylone już w 1948 r. przez instancje partyjne, a inne po upływie kilku lat przez instancje PZPR.

Pomijając incydentalne sytuacje należy stwierdzić, że łódzka klasa robotnicza i aktyw obu partii potrafiły z proletariacką pryncypialnością, wnikliwością, ale i niezbędnym umiarem rozstrzygać wyłaniające się problemy zachowując przy tym wierność rewolucji i socjalizmowi.

Stanowisko członków PPR i PPS w Łodzi daje się sprowadzić do następujących spraw:

1) podkreślano potrzebę trwania przy zasadach marksizmu-leninizmu,

2) nie znając bliżej spraw Jugosławii, wokół której były wówczas liczne wypowiedzi opowiadano się za internacjonalizmem i międzynarodową solidarnością mas pracujących,

3) doceniano międzynarodowe znaczenie ZSRR i WKP (b),

4) popierano wizję postępu na wsi wraz z uspołecznieniem produkcji rolnej,

5) doceniano niebezpieczeństwa wynikające z toczącej się walki klasowej,

6) upatrywano w krytyce twórcze narzędzie pomagające odsłaniać niedomogi życia politycznego, społecznego i gospodarczego.

Starano się wnioski wynikające z ogólnej dyskusji stosować w praktyce na własnym obszarze działania. Wyrażane w trakcie dyskusji wątpliwości świadczą, iż członkowie partii robotniczych z dużą uwagą śledzili dokonujące się zmiany w sferze ideologicznej, politycznej i programowej. Ujawniające się wątpliwości i niejasności sygnalizowane były przez dyskutantów na licznych zebraniach partyjnych.

Było też sporo wystąpień świadczących o niskiej kulturze politycznej, schematyzmie w myśleniu, nadgorliwości lub będących wyrazem zwyczajnego karierowiczostwa. Zdarzało się, że nie szukano przyczyn zła na swoim terenie, lecz krytykowano tylko władze nadrzędne. Ludzi już zdjętych ze stanowisk piętnowano i czyniono odpowiedzialnymi za

¹⁷ AKŁ PZPR, KŁ PZPR, sygn. 34(II)3.

wszystkie znane uchybienia w terenie. Rewolucyjność przypisywano tylko dołom partyjnym. Wysuwano awanturnicze postulaty ekonomiczne, jak np. natychmiastowe rozprawienie się z inicjatywą prywatną. Krytykowano władze partyjne za to, że nie rozpoczęły kolektywizacji natychmiast po przeprowadzeniu reformy rolnej. Zdarzały się niesłuszne wystąpienia przeciwko nauce, wiedzy fachowej, inteligencji pracującej, personelowi technicznemu i administracji gospodarczej. Poglądy te wyrażali na ogół ludzie bez znaczniejszego autorytetu politycznego i zawodowego stąd nie wywierały one większego wpływu na postawę organizacji partyjnych. O dojrzałości organizacji partyjnych świadczyły spontaniczne repliki i wyjaśnienia z jakimi spotykały się tego rodzaju wystąpienia¹⁸.

Dokonany w 1948 r. zwrot w polityce obu partii wpłynął na konieczność przedłużenia kampanii przedzjednoczeniowej. Robotnicy Łodzi Czynnem Kongresowym powitali II zjazd PPR i XXVIII Kongres PPS, na których to zjazdach wyrażono wolę zjednoczenia się i powołania Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Z uwagą śledzono przebieg I zjazdu PZPR obradującego w dn. 15—21 XII 1948 r. Wnikliwie studiowano *Deklarację Ideową* i *Statut* oraz *Wytyczne Sześcioletniego Planu Rozwoju i Przebudowy Gospodarczej Polski*.

Po Kongresie Zjednoczeniowym PZPR liczyła w Łodzi 55,1 tys. członków, w tym 39 tys. robotników, 15,9 tys. pracowników umysłowych, 132 chłopów, 80 rzemieślników i 15 kupców.

W dn. 23 XII 1948 r. egzekutywa KŁ PZPR wybrała I sekretarzem Władysława Dworakowskiego, II sekretarzem Stanisława Duniaka, sekretarzem ekonomicznym Adama Żebrowskiego, a sekretarzem organizacyjnym Jana Grudzińskiego¹⁹.

Reasumując powyższe wywody należy stwierdzić, że zjednoczenie ruchu robotniczego jest doniosłym wydarzeniem w dziejach klasy robotniczej i narodu z następujących powodów:

- 1) zamyka przeszło półwiekowy okres rozbitcia ruchu robotniczego,
- 2) umocniło kierowniczą rolę partii klasy robotniczej w całokształcie życia polityczno-społecznego i gospodarczo-administracyjnego,
- 3) zużywany dawniej przez obie partie wysiłek na uzgadnianie współpracy mógł być po zjednoczeniu spożytkowany bezpośrednio na działalność polityczną, ideologiczną i organizacyjną,
- 4) przyspieszony proces przeobrażeń socjalistycznych i industrializacja

¹⁸ AKŁ PZPR, KŁ PPR, sygn. 1(VI)1—3; „Głos Robotniczy” z okresu lipiec-wrzesień 1948 r.

¹⁹ AKŁ PZPR, KŁ PZPR, sygn. 34(II)3. Protokoły z 23 XII 1948 r. i z 5 II 1949 r.

kraju były realne w sytuacji istnienia jednolitego, zwartego oraz posiadającego szerokie oparcie społeczne kierownictwa politycznego, 5) powstanie PZPR było doniosłym wydarzeniem w procesie integracji społeczeństwa polskiego.

Instytut Historii
Zakład Historii Polski Najnowszej

Стефан Банасяк

ПУТЬ К ЕДИНСТВУ РАБОЧЕГО ДВИЖЕНИЯ (1945—1948)

Объединение рабочего движения состоялось после Второй мировой войны в нескольких европейских странах, в которых трудящиеся массы взяли власть в свои руки, приступая к строительству социализма. В первые годы народной власти в Польше сформировалась специфическая партийная система, в которую входили: 2 рабочие партии — Польская Рабочая Партия и Польская Социалистическая Партия; 2 народные партии — Народная Партия и Польская Народная Партия; а также 2 партии, действующие в сфере ремесла, частной торговли и некоторых кругов интеллигенции — Демократическая Партия и Партия Труда.

Стремление к организационному объединению рабочих партий в Польше имело богатые традиции. Участие обеих партий в самых высоких и территориальных органах государственной власти, работы над общественными и экономическими реформами, а также забота об улучшении в быстром темпе материального быта трудящихся оттягивали на дальний план или же совсем ликвидировали давние различия и предубеждения, сотрудничество же, опирающееся на марксистско-ленинские предписания, укреплялось.

До объединения унифицировали организационную структуру, а также обязанности членов обеих партий. Немногие противники содействия отстранялись от руководящих должностей. Из рядов ППР и ППС были отстранены случайные и пассивные лица, поддающиеся влиянию непролетарских сфер или нарушающие всеобщие и политические нормы. В процессе подготовки объединения, рядом с властями обеих партий, большую активность оказали члены фабричных организаций и организации, действующие в учреждениях. Были обнаружены многочисленные недостатки экономической, общественной и политической жизни. На многих собраниях объяснялись направления дальнейшего строительства социализма в Польше. После Объединения рабочего движения на территории Лодзи Польская Рабочая Партия насчитывала 55 тысяч членов.

